

pedernal»); *AlcM* pretén canviar-ho amb la suposició que sigui el nom d'un os, partint «del ll. FOCĪLE, mateix significat»: ço que es enganyar-se i enganyar, car no hi ha tal mot llatí, i ni tan sols hi ha base per suposar que vagi existir indocumentat en llatí vulgar; i tampoc m'és conegut un cast. *focil* que cita (amb tal significat: potser hi ha malentès); el que va existir és el ll. vg. *FOCĪLE, b. ll. *foçile*, 'pedra foguera, pedrenyera', 'foguer d'encendre foc', representat per l'it. *foçile* [Dante], oc. ant. *fozil*, lleon. i port. *fuzil*, fr. *foisil*, *fu(i)sil*, tots ells amb aquest mateix significat: d'on fr. mj. i mod. *fusil* 'fusell de guspira' (> cat. *fu-sell*), DCEC (FUSIL).¹⁷

Afogar 'enardir, fer tornar ardent' [Llull]: «senyer —dix Fèlix a Blanquerna—, ¿per què no són ara hòmens tan *affogats* en amar Déu, que Déus per ells illumín tant hom qui no l'ama ni'l conceix?» (*Merav.*, NCl. I, 124.2) (renovat com *enfocat* «enardit», Ant. Cayrol, *Cont. Cerd.*, 80); més corrent en cat. antic és en el sentit de 'devastar incendiant': «puis veng-se-n al Burg, lla on s'ajusta lo mercat, e'l cremà e l'*afogà*; e puis veng al darassanal, e cremà-hi deu galees», «pe<n>ssats anar per terra en Càller, *afogant* / viles, castells e borges qui no us obeiran», Muntaner (§ 195, Casac. VI, 11.19; VIII, 15.5); «un leny de moros --- hageren cativades denou persones --- e *affogats* diverses albercs» en una crònica eivissenca de l'a. 1383 (*BSAL* VI, 58a); freqüent també en cat. antic en una variant *afegar* (cf. els diccs. històrics i el nostre mateix), amb un canvi de terminació com el d'*ofegar* OFFŌCARE; *afogada*, *afogador*, *afogadura*, *afogament*.

Enfogar, derivat de *foc* en sentit nàutic; d'on *l'enfogament de l'arbre de la nau*: 'forat de la paramola o del paramitjal, on s'emmetxa l'arbre, i el séc que té el banc d'arborar'; *l'enfogament de coberta*, 'en les barques grans, és un forat quadrat', L'Escala (1937). *Contrafocs*. *Parafocs*. *Refoc*.

Capfoguer, i més sovint *capfoguers*, 'ferros de la llar, que es posen en una cada un dels dos costats del foc perquè la llenya es tingui alta' [1243]: «tres ferres ignis et un *caput-focarium* --- et quatre asts ferri», doc. ross. de 1243 (*InvLC*, s. v. *foguer*); «in coquina --- et unum *caput-focarium*», mateixa data, i *capfoguers* en altres docs. ross. de 1383 i 1393 (*InvLC*, 45 s. v.), *capfoguer* en un de vigatà de 1255 (CaCandi, *MischHistCat.* II, 427); antigament també *cap-foc*, però aquest, almenys en part, sembla designar més aviat la 'casa foganya, casa on s'estàn els residents d'un foc o casa habitada': «bordam --- in vilario de Poligio, cum suum *cap-foc*, i quo facio modo residenciam», doc. de 1268, i mot de la mateixa forma en els anys 1276 i 1390 (*InvLC*, s. v. *cap foc*). Avui, en el sentit referent a la llar, està molt estès per tota la part pirinenca i prepirinenca del nostre domini lingüístic, 55 a l'Alt Pallars amb alguna variant fonètica: *kafogés* Àreu i Esterri de Cardós (1933-4); *ascaufoguès* «hierros existentes en las cocinas, sobre los cuales se coloca la leña» a Esterri d'Àneu (Pol, p. 10), on junt amb un canvi fonètic hi ha hagut contaminació d'*escau* 60

'escalfar'.

Altrament l'àrea del nostre mot continua al Nord pel Llenguadoc occidental: *kafués* [< *capfoguiers*] a l'Alta Garona (Montpitol, Monastruc, Buzet), Lavaur del Tarn, i tota la part del Tarn-e-Garona a la dreta del riu, fins a Lavilledieu, Castelsagrat i Cazillac (HMeyer, VKR VI, 31-32; Benoit, ZRPb. XLIV, 409ss.), i la variant formativa *capifuoco* (amb les variants fonètiques locals) s'allarga Itàlia endins per gran part de la Toscana (Siena, Pisa), Còrsega i Úmbria, fins al Samni, Vasto i Nàpols; veg. la monografia de P. Benoit (*Die Bezeichnung für Feuerbock und Feuerkette im Frz., It., und Alpengebiete*, ZRPb. XLIV, 1924, 385-465; addicions de Gamillscheg, ASNSL CLI, 141, i 15 Bruch, ZRPb. LXV, 1953, 456).

¹ La pronúncia vulgar del Sud del Princ., neutralitzadora de *in* i *y* (*cuina* = *cunya*, pronunciats tots dos *kúina*; *jeina* > *féina*; *almoina* pron. com *almonya*, *bòina* com *bònya*), explica l'error, sense justificar-lo. Comprenuem-ho però no ens deixem desorientar pel seu mal pas, car per desgràcia això inutilitza el valor de les dades de l'*AlcM*, no sols per als propòsits diacrònics, sinó també per als descriptius, en acumular localitzacions, dades semàntiques, etc., que s'haurien hagut de mantenir separades, i ara no és possible de destriar-hi el ver del malentès. La dada del DAG. provinent d'En Toda, de Reus, «*foganya*: fogó d'obra sota el perol, on s'encén el foc per bullir l'aigua en els molins d'oli», «forn, fogó», prové precisament del focus màxim, Reus, de la confusió desorientadora, i per tant no ens en podem servir: pogué ser la primera responsable de la desorientació d'En Moll. — ² Llarg romanç en català entrevist d'algun francesisme poètic i de mots i frases castellanes: deu venir de cap al S. xvi, amb algun model del romancer castellà dels Ss. xv-xvi que per aquell temps féu forrolla a Catalunya; però el mot *fogaina* no devia figurar en la versió més antiga: car MilàF en recull una dotzena, de text força vari, i, en algunes, transmès molt incompletament, per tant no sabem del cert ni si no figurava en algunes altres; de tota manera no el veiem en trossos que ens en dóna a conèixer MilàF, i en tot cas no es troba en la llarga versió principal, que, en lloc d'això, si fa no fa, porta: «se'n torna penre camí — fret an aquell foc anava» (v. 53) (les versions C i L porten *fuegos*, *fuego*, *els carrers ja foguejaven*, etc.). De tota manera aquesta versió gironina, si bé secundària, no deixa de contenir encara algun senyal lingüístic de pertànyer a un període aproximat de c. al S. xvii. — ³ Les localitzacions que en dóna *AlcM* estan viciades en gran part per la confusió dels dos mots, i la ignorància de la neutralització de *in* amb *y* en el SO. del Principat; per exemple és fals que hi hagi un focus de *foganya* a la zona Baix Urgell-Balaguer, que és precisament una de les zones on es produeix el dit canvi fonètic (allí es tracta de *fogaina* o sigui el mot general en el Principat), i totes les localitzacions que dóna esdevenen incertes a causa del malentès i confusió.